

АНОТАЦІЯ

Кучер С.А. Забезпечення права людини на вільне вираження поглядів і переконань: конституційно-правовий аспект. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Академія праці, соціальних відносин і туризму, Київ, 2021.

Дисертація присвячена визначенню сутності та особливостей конституційно-правового забезпечення права людини на вільне вираження поглядів і переконань в Україні, вивченню зарубіжного законодавства та практики реалізації досліджуваного права людини, а також розробці на цій основі науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій стосовно вдосконалення законодавства у цій сфері.

Запропоновано під правом людини на вільне вираження поглядів і переконань розуміти невід’ємне природне право людини, яке полягає в можливості виражати в будь-якій формі як внутрішньо, так і ззовні, своє ставлення або впевненість вірогідного характеру до певних подій, явищ, процесів чи фактів, давати їм оцінку (характеристику) та забезпечується підвищеною правовою охороною.

Визначено зміст права людини на вільне вираження поглядів і переконань через такі складові елементи: можливість вільно збирати, отримувати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію та ідеї в будь-який спосіб, без втручання держави та незалежно від кордонів держави, за винятком випадків, передбачених законом; вільне виявлення своїх переконань, думок, раціоналізованих почуттів, установок, концепцій, орієнтацій тощо та можливість їх дотримуватися; вільне використання будь-яких засобів вираження своєї позиції – як традиційних (письмових, усних, образотворчих тощо), так і сучасних (інформаційних, технічних).

Встановлено, що структурними елементами свободи слова як природного права особи, відображеного в міжнародних (універсальних та регіональних) документах з прав людини, є такі можливості людини: відстоювати власну думку; вільно висловлювати думку (це право включає право шукати, отримувати, передавати та передавати інформацію та ідеї); свобода змінювати свої погляди; та не висловлювати свою позицію. Аргументовано, що структурним елементом свободи людини є також можливість відмови від власних поглядів, і її також доцільно включити до міжнародних договорів з прав людини.

Наголошено, що свобода вільно дотримуватися своєї позиції (свобода поглядів) стосується внутрішньої сфери життя особистості і не може вийти за межі її свідомості. Законодавство України цієї свободи не регламентує, а це означає, що вона ніким не може бути обмежена. Особа вільна у своїх поглядах у будь-якій сфері – політичній, економічній, релігійній, науковій тощо.

Зроблено висновок, що так зване право на інформацію є частиною свободи вираження людської думки. Здатність шукати, отримувати інформацію та ідеї є основою свободи слова. Свобода слова забезпечується поширенням та передачею інформації та ідей, а не відвідуванням, пошуком та отриманням. Це означає, що право на інформацію має подвійний статус як складова індивідуальної свободи переконань – вони належать як до права формувати свою думку, так і до права висловлювати свою думку.

Обґрунтовано, що право на свободу слова та вираження своїх поглядів є багатоаспектним правом та потребує виваженого державного балансу між дозволом та обмеженням. Зловживання як цим правом, так і законною можливістю його обмеження (уповноваженими на це особами) може привести до вкрай негативних наслідків для демократичної держави. З одного боку, можливе безконтрольне розповсюдження інформації, а з

іншого, – неправомірне придушення діяльності як одного з основних інформаційних органів – ЗМІ, журналістів, так і осіб, які мають активну громадянську позицію та бажають її висловити. Дієві державні механізми захисту представників ЗМІ, механізми реалізації права на свободу слова та вільного вираження поглядів свідчать про сильну державу, для якої принцип політичного плюралізму не є формальним. Повага до різних думок та надання можливості їх вільного висловлення є свідченням дійсно демократичного ладу, поваги до людини та її прав.

Юридичний механізм забезпечення свободи вираження поглядів в Україні визначено як систему ефективних юридичних засобів реалізації, захисту та охорони свободи вираження поглядів і переконань загалом, а також окремих її елементів, закріплених у міжнародних, загальнодержавних та регіональних нормативно-правових актах та в інших джерелах права. До структурних елементів механізму юридичного забезпечення свободи вираження переконань та поглядів віднесено законодавство України (в тому числі ратифіковані міжнародні договори та угоди), яке регламентує свободу вираження поглядів і переконань, а також окремі її елементи; юридичні засоби її реалізації; юридичні засоби її захисту; юридичні засоби охорони свободи вираження поглядів і переконань.

За рівнем правової регламентації механізм реалізації та захисту права на вільне вираження поглядів і переконань класифіковано на два основні види: міжнародні та внутрішньодержавні. Внутрішньодержавні механізми також диференційовано за рівнем державної влади (державні і місцеві, республіканські, регіональні, муніципальні); по відношенню до державної влади (державні і громадські); за принципом поділу влади (законодавчі, виконавчі, судові, контрольні) тощо. Міжнародні механізми реалізації та захисту права людини на вільне вираження поглядів і переконань поділено

на універсальні, регіональні та локальні (за географічним охопленням); судові, квазісудові та позасудові; загальні і спеціальні.

Встановлено, що конституційними гарантіями, іманентно властивими праву на свободу поглядів і переконань, є заборона примушувати когонебудь до вираження думок і переконань або відмови від них, свобода інформації, в тому числі свобода масової інформації, і заборона цензури. Ці гарантії входять до складу конституційного права на свободу вираження поглядів і переконань як комплексного явища. Подальша цензура покликана не допускати свободу поглядів і переконань в сферах, на які свобода слова не поширюється, наприклад, заборона на збір і поширення інформації про приватне життя особи без її згоди; заборона певних видів агітації і пропаганди. За змістом Конституції України, заборона цензури не є беззаперечною. На основі конституційних положень законодавець вправі при певних умовах і в певний термін встановлювати в формі конституційного закону обмеження права на свободу поглядів та переконань засобами цензури.

Розглянуто зарубіжний досвід конституційно-правового забезпечення права людини на вільне вираження поглядів і переконань. Зроблено висновок, що в багатьох зарубіжних країнах спостерігається тенденція формування спеціального галузевого законодавства щодо свободи отримання та розповсюдження інформації. Встановлено, що Франція є однією з перших держав, в якій на законодавчому рівні було закріплено право на інформацію. В переважній більшості сучасних конституцій окремих зарубіжних країн стосовно сфери інформації на конституційному рівні закріплено та гарантовано реалізацію права людини на вільне вираження поглядів та переконань, права на інформацію як основоположного права людини і громадянина. Аргументовано доцільність для нашої держави взяти до уваги позитивний американський досвід головним чином у тому, що перше місце посідає свобода слова як

провідний напрям розвитку держави та ключовий, необхідний елемент в усіх сферах життєдіяльності держави. На підставі цього, запропоновано внести відповідні зміни до ст. 34 Конституції України, беручи за основу чинні положення Першої поправки Конституції США.

Акцентовано увагу на тому, що з однієї сторони українське законодавство виглядає як таке, що повною мірою втілює зміст міжнародних норм із дотримання прав людини на вільне вираження поглядів і переконань. Однак з іншої сторони за останні роки в нашій державі прийнято низку законодавчих актів щодо формування в Україні вільного інформаційного суспільства, більшість з яких мають певні недоліки. Зазначено, що можливість поширювати власні погляди і переконання є не лише правом громадянина України, але й передбачає відповідальність за зміст своїх розповсюджених поглядів. У свою чергу конституційне право на вільне вираження поглядів та переконань в окремих випадках може бути обмежене на підставі закону. Тому свобода слова, що включає право людини на вільне вираження поглядів і переконань, є однією з основних підвалин демократичного суспільства, обмеження вираження якого повинні зазнавати реального аналізу й мати переконливе обґрунтування. Право людини на вільне вираження поглядів і переконань повинно забезпечуватися, в першу чергу, наявністю відповідного ефективного законодавства, що є правовою підставою забезпечення здійснення конституційного права людини на свободу інформації, а також наявністю реальних механізмів здійснення даного права.

Сформульовано напрямками розвитку та вдосконалення законодавства у сфері забезпечення права людини на вільне вираження поглядів і переконань.

Ключові слова: права людини, погляди, переконання, правове забезпечення, конституційні правовідносини, конституційно-правовий аспект.

SUMMARY

Kucher S.A. Ensuring the human right to free expression of views and beliefs: the constitutional and legal aspect. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 081 «Law». - Academy of Labor, Social Relations and Tourism, Kyiv, 2021.

The dissertation is devoted to defining the essence and features of constitutional and legal support of the human right to free expression of views and beliefs in Ukraine, studying foreign legislation and practice of human rights research, as well as developing scientifically sound proposals and recommendations for improving legislation in this area.

It is proposed to understand the human right to free expression of views and beliefs as an inalienable natural human right, which is the ability to express in any form, both internally and externally, their attitude or confidence of a probable nature to certain events, phenomena, processes or facts, give them an assessment (characteristics) and is provided with increased legal protection.

The content of the human right to free expression of views and beliefs is determined through the following components: the ability to freely collect, receive, store, use and disseminate information and ideas in any way, without state interference and regardless of state borders, except as provided by law ; free expression of their beliefs, thoughts, rationalized feelings, attitudes, concepts, orientations, etc. and the ability to adhere to them; free use of any

means of expressing their position - both traditional (written, oral, visual, etc.) and modern (informational, technical).

It is established that the structural elements of freedom of speech as a natural right of a person, reflected in international (universal and regional) human rights instruments, are the following human capabilities: to defend one's own opinion; to express one's opinion freely (this right includes the right to seek, receive, impart and impart information and ideas); freedom to change one's views; and not to express their position. It has been argued that the structural element of human freedom is also the possibility of renouncing one's own views, and it is also expedient to include it in international human rights treaties.

It is emphasized that the freedom to freely adhere to one's position (freedom of opinion) concerns the inner sphere of an individual's life and cannot go beyond his consciousness. Ukrainian law does not regulate this freedom, which means that it cannot be restricted by anyone. A person is free in his views in any field - political, economic, religious, scientific, etc.

It is concluded that the so-called right to information is part of the freedom of expression of human thought. The ability to seek, receive information and ideas is the basis of freedom of speech. Freedom of speech is ensured by the dissemination and transmission of information and ideas, not by visiting, searching and receiving. This means that the right to information has a dual status as a component of individual freedom of belief - they belong both to the right to form one's own opinion and to the right to express one's opinion.

It is substantiated that the right to freedom of speech and expression is a multifaceted right and requires a balanced state balance between permission and restriction. Abuse of both this right and the legal possibility of restricting it (by authorized persons) can lead to extremely negative consequences for a democratic state. On the one hand, uncontrolled dissemination of information is possible, and on the other hand, it is illegal to suppress the activities of one of

the main information bodies - the media, journalists, and people who have an active civil position and want to express it. Effective state mechanisms for the protection of the media, mechanisms for the exercise of the right to freedom of speech and freedom of expression testify to a strong state for which the principle of political pluralism is not formal. Respect for different opinions and the possibility of their free expression are evidence of a truly democratic system, respect for man and his rights.

The legal mechanism for ensuring freedom of expression in Ukraine is defined as a system of effective legal means of implementing, protecting and protecting freedom of expression and belief in general, as well as its individual elements enshrined in international, national and regional regulations and other sources of law. The structural elements of the mechanism of legal provision of freedom of expression and belief include the legislation of Ukraine (including ratified international treaties and agreements), which regulates freedom of expression and belief, as well as some of its elements; legal means of its implementation; legal means of its protection; legal means of protecting freedom of expression and belief.

According to the level of legal regulation, the mechanism of realization and protection of the right to free expression of views and beliefs is classified into two main types: international and domestic. Domestic mechanisms are also differentiated according to the level of state power (state and local, republican, regional, municipal); in relation to state power (state and public); on the principle of separation of powers (legislative, executive, judicial, control), etc. International mechanisms for the implementation and protection of the human right to free expression of views and beliefs are divided into universal, regional and local (by geographical coverage); judicial, quasi-judicial and extrajudicial; general and special.

It is established that the constitutional guarantees inherent in the right to freedom of opinion and belief are the prohibition to force or express one's views

and beliefs, freedom of information, including freedom of the media, and the prohibition of censorship. These guarantees are part of the constitutional right to freedom of expression and belief as a complex phenomenon. Further censorship is intended to prevent freedom of opinion and belief in areas not covered by freedom of expression, such as a ban on the collection and dissemination of information about a person's private life without his or her consent; prohibition of certain types of agitation and propaganda. According to the Constitution of Ukraine, the prohibition of censorship is not unquestionable. On the basis of constitutional provisions, the legislator has the right under certain conditions and within a certain period of time to establish in the form of a constitutional law restrictions on the right to freedom of opinion and belief by means of censorship.

Foreign experience of constitutional and legal provision of the human right to free expression of views and beliefs is considered. It is concluded that in many foreign countries there is a tendency to form a special sectoral legislation on freedom of information and dissemination. It is established that France is one of the first countries in which the right to information was enshrined in law. The vast majority of modern constitutions of some foreign countries in the field of information at the constitutional level enshrines and guarantees the realization of the human right to free expression of views and beliefs, the right to information as a fundamental human and civil right. It is argued that it is expedient for our state to take into account the positive American experience, mainly in the fact that the first place is occupied by freedom of speech as a leading direction of state development and a key, necessary element in all spheres of state life. Based on this, it is proposed to make appropriate changes to Art. 34 of the Constitution of Ukraine, based on the current provisions of the First Amendment to the US Constitution.

Emphasis is placed on the fact that, on the one hand, Ukrainian legislation looks like it fully embodies the content of international norms on the

observance of human rights to free expression of views and beliefs. However, on the other hand, in recent years our country has adopted a number of legislative acts on the formation of a free information society in Ukraine, most of which have certain shortcomings. It is noted that the opportunity to spread their own views and beliefs is not only the right of a citizen of Ukraine, but also provides responsibility for the content of their common views. In turn, the constitutional right to free expression of views and beliefs in some cases may be limited by law. Therefore, freedom of speech, which includes the human right to freely express one's views and beliefs, is one of the fundamental foundations of a democratic society, the restrictions of which must be realistically analyzed and convincing. The human right to free expression of views and beliefs should be ensured, first of all, by the existence of appropriate effective legislation, which is the legal basis for ensuring the exercise of the constitutional human right to freedom of information, as well as real mechanisms for exercising this right.

It is formulated in the directions of development and improvement of the legislation in the field of ensuring the human right to free expression of views and beliefs.

Key words: human rights, views, beliefs, legal support, constitutional legal relations, constitutional and legal aspect.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кучер С.А. Правове регулювання поширення поглядів і переконань засобами телебачення. *Право і безпека*. 2021. № 2 (81). С. 154–159.

2. Кучер С.А. Правові обмеження на вільне вираження поглядів і переконань, які порушують суспільну мораль. *Вісник Луганського*

державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. 2021. Вип. 2 (94). С. 40–49.

3. Кучер С.А. Правове регулювання вираження поглядів і переконань у друкованих засобах масової інформації. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2 (93). С. 58–67.

4. Кучер С.А. Реалізація права на свободу слова та вільне вираження поглядів в Україні. *Art and Science*. 2021. Vol. 5. P. 13–28.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Кучер С.А. Мирні зібрання як засіб реалізації права на вільне вираження поглядів та переконань на місцевому рівні. *Муніципальна реформа в контексті європейської євроінтеграції України: позиції влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Другої щорічної всеукраїнської науково-практичної (м. Київ, 06 грудня 2018 р.)*. Київ: ТОВ «ВІ ЕН ЕЙ ПРЕС», 2018. С. 208–211.

2. Кучер С.А. Аналіз ключових понять, закріплених у ст. 34 Конституції України та вироблення власного поняття права людини на вільне вираження своїх поглядів і переконань. *Забезпечення сталого розвитку в умовах глобалізаційних трансформацій: Збірник матеріалів IV конференції молодих науковців (м. Київ, 28 травня 2021 р.)* [Голова ред. колегії: Ю. Оніщик]. Київ: АПСВТ, 2021. С. 16–18.